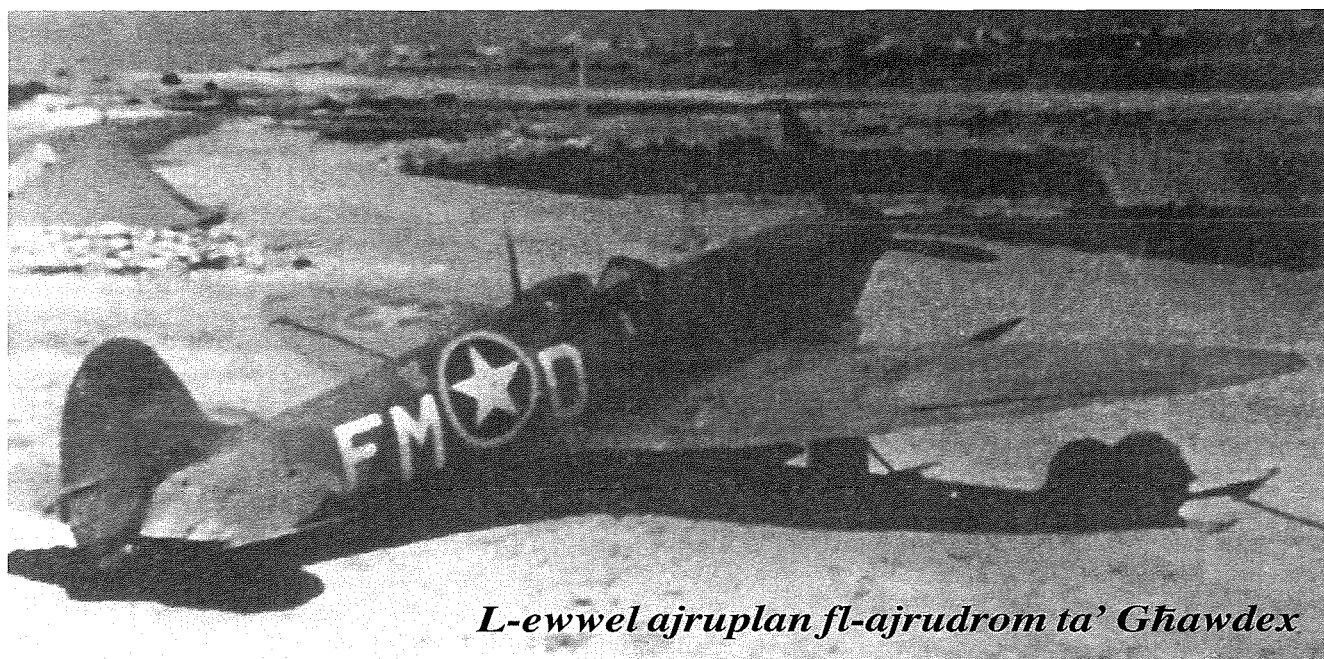

L-Ajrudrom ta' Għawdex 60 sena ilu

minn Charles Bezzina

L-ewwel ajruplan fl-ajrudrom ta' Għawdex

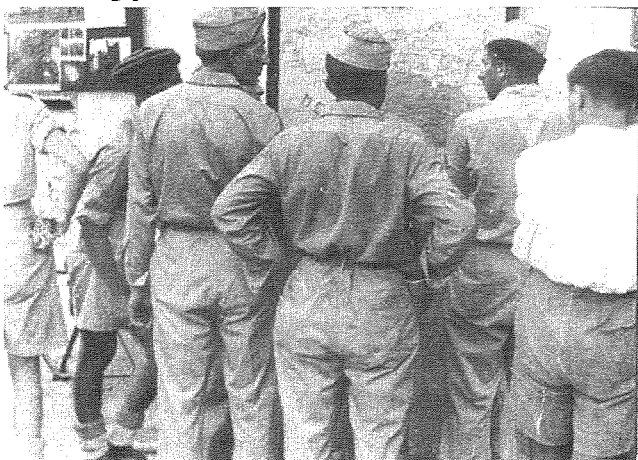
Proprju sittin sena ilu, f'Ġunju 1943, f'Għawdex kien inbena ajrudrom biex iservi għall-invażjoni ta' Sqallija. Dan kien l-uniku ajrudrom li qatt kellu Għawdex... u nbena f'medda ta' tliet ġimgħat biss. Għalhekk dawk li dakinhar kellhom madwar għaxar snin, f'it jew wisq jiftakru li darba fil-gżira ċkejkna tagħna nbena ajrudrom. Hafna mill-informazzjoni li sejjer nagħti dehret diġà fil-ktieb ta' missieri, Frank Bezzina (1925-1996), "*Il-Qilla tal-Gwerra fuq Għawdex 1940-1943*", li hareġ sentejn ilu.

Dan l-ajrudrom kien f'għamla ta' "Y". Ranwej minnhom kienet minn wara l-parroċċa tax-Xewkija, tghaddi minn quddiem it-Torri ta' Santa Ċeċilja u tibqa' diehla fuq ir-rih ta' Għajnsielem għal taht in-Nadur fit-triq tal-Qala u preċiż qabel tilhaq Borg Gharib. Hawn kienet l-għaqda tal-"Y" u bis-sieq tal-"Y" testendi f'it aktar lejn il-Qala. Il-parti l-oħra, jew ahjar it-tieni ranwej, kienet tibda mill-għaqda tal-"Y" hdejn Borg Gharib, tibqa' miexja taht in-Nadur u tilhaq il-pjanura taht ix-Xagħra u tispicċa fejn illum hemm in-Niċċa tal-Madonna tar-Rummiena f'salib it-toroq, jew fil-post fejn triq waħda tiehu għaċ-ċimiterju ta' Santa Marija fix-Xewkija, triq oħra tiehu għan-Nadur u l-oħra għall-knisja Ta' Hamet. Għad jgħaddu ż-żminijiet u dawk li jiġu warajna għad jaqraw li Għawdex, daqsxejn ta' skoll, seta' jgħin fl-invażjoni ta' Sqallija. Izda qabel ma nasal biex nidhol f'aktar dettalji dwar l-ajrudrom innifsu, jehtieġ li npoġġu kwadru ta' x'kienu ċ-ċirkustanzi li wasslu biex f'Għawdex inbena mitjar-li kien jesa' madwar 75 ajruplan tal-ġlied.

Mal-bidu ta' Mejju 1943, il-ġlieda fl-Afrika ta' Fuq bdiet turi li kienet waslet fi tmiemha u favur l-Alleati. Fis-7 ta' Mejju 1943, Tuneż u Bizerta ġew okkupati mill-Alleati u mar-rebħa nqabdu eluf ta' Germaniżi bħala priġunieri. Fil-jiem ta' wara, il-famuż *Afrika Corps* ingheleb għal kollox. B'hekk sat-13 ta' Mejju 1943, l-Alleati kienu hađu d-dominju fuq l-Afrika ta' Fuq bl-unuri. Wara din ir-rebħa alleata bdew jaslu fostna ahbarijiet ta' ċaqliq kbir u ta' truppi u bastimenti f'naħat tal-Mediterran. Malta fuq kollox saret bażi l-aktar importanti minfejn setgħet issir, kif aktar tard sirna nafu, l-invażjoni ta'

Sqallija. Fil-gimghat ta' wara, fil-portijiet Maltin dahlu għadd kbir ta' *landing barges*. Mijiet ta' ajruplani waslu Malta u bdejna naraw konċentrazzjoni u moviment kbir ta' suldati u armamenti militari li kien juri ċar li minn Malta kellha ssir xi haġa kbira. Il-qagħda ta' Malta kienet tbiddlet. Ghalkemm kien għadu jkollna attacki mill-ajru, Malta ma kinitx għadha fil-periklu bhal qabel, imma minflok bdiet issir hi theddida għat-territorju Taljan. Ajruplani alleati kienu ta' spiss jittajru mill-Afrika ta' Fuq u minn Malta biex jibbumbardjaw il-gżejjer Taljani tal-Mediterran. Fil-fatt f'Mejju 1943, saru attacki qawwija minn ajruplani alleati fuq il-gżejjer Sqallin, fosthom Pantellerija. Għal kważi xahar shih l-Alleati bbumbardjaw Pantellerija bla hniena u fil-11 ta' Ġunju ċediet. Fit-12 ta' Ġunju, Lampedusa għamlet l-istess filwaqt li Linoza ċediet fit-13 ta' Ġunju. Sadanttant fl-ahħar ta' Ġunju u l-bidu ta' Lulju 1943, f'Malta bdew jaslu personalitajiet speċjali fosthom il-Kmandant Suprem, il-General Dwight Eishenhower. Il-ġurnata magħzula għall-invażjoni kienet l-10 ta' Lulju 1943. Sa minn jiem qabel din id-data, ajruplani minn Malta kienu spiss imorru jattakkaw Sqallija. Izda minkejja dan kollu, l-*Air Vice Marshall* Sir Keith R. Park ma kienx kuntent bit-tnejn u tletin skwadra ta' madwar 527 ajruplan f'Malta u ried li xi mkien iehor jinstab post fejn ikun hemm aktar skwadri ta' ajruplani. Il-post magħzul kien Għawdex. Habat tajjeb li lejn l-ahħar ta' Mejju 1943 f'Malta nzerta kien hawn l-inġinier Amerikan Major Colt. Dan, li kien jispeċjalizza fl-ajrudromi, qal lil Sir Keath Park li l-Amerikani kienu kapaci jibnu ajrudrom f'Għawdex fi ftit gimghat. Sir Keath Park ma setax jemmen dan, izda ta l-permessi meħtieġa biex dan il-proġett jitwettaq malajr.

Operation Husky jew l-invażjoni ta' Sqallija kienet għalhekk il-kawża għaliex f'Għawdex kellu jinbena malajr ajrudrom temporanju. Għal dan il-ghan il-kumpanija ta' l-Ingilterra li giet inkarigata biex tibni dan l-ajrudrom, gābet magħha mill-Afrika ta' Fuq makkinarju goff kif ukoll tagħmir u apparat iehor meħtieġ fuq disa' *Landing Craft tanks*. Hija telqet mill-port ta' Bona fl-1 ta' Ġunju 1943 u fis-6 ta' Ġunju 1943 waslet fil-bajja ta' Marsalforn. Jumejn wara nbena dan il-proġett urgenti bil-hidma ta' madwar 200 ruh fi hdan ir-riġment Amerikan u ta' madwar 300 Għawdexi. Għal xi jiem dawn kienu jinbidlu bi tliet xiftijiet, lejl u nhar. Fit-23 ta' Ġunju, l-ewwel tliet *Spitfires* għamli użu mill-mitjar li kien fih żewġ ranwejs. Dawn kien fihom madwar 4000 pied tul b'200 pied wisa' kull wahda. L-ahħar wahda bdiet tinbena sa mill-15 ta' Ġunju, meta kien diġà nbeda x-xogħol fuq l-ewwel wahda. Ix-xogħol tlesta gimgha qabel iż-żmien stipulat u fil-25 ta' Ġunju 1943 l-ajrudrom għadda f'idejn l-Ingliżi. L-ajrudrom kellu tliet skwadri ta' ajruplani tal-ġlied – Nri 307, 308 u 309 – tat-31st *Group USAAF* – li taru lejn l-ajrudrom fit-30 ta' Ġunju 1943. Wara li lestew l-ajrudrom, l-Amerikani telqu mill-Imġarr mal-vapur *John Page* fit-2 ta' Lulju 1943. Izda dan il-vapur, li ankra 'l barra mill-port ta' l-Imġarr fit-28 ta' Ġunju 1943, kien gāb mieghu mijiet ta' suldati, l-aktar Amerikani tal-536th *C.A.Bn.A.A.* Dawn tferrxu f'diversi postijiet. Uhud minnhom kienu qagħdu fil-kampijiet madwar l-ajrudrom biex jiddifenduh. Fil-batteriji tagħhom kont issib dak kollu li kien meħtieġ għall-hajja u naturalment dak li kellu x'jaqsam mal-gwerra, bħalma huma *bofors*, maxingans, armamenti u munizzjon iehor. L-ajrudrom serva fl-invażjoni ta' Sqallija izda safa' abbandunat meta l-Amerikani tal-536th *C.A. Bn. A.A.* telqu lejn Malta fis-6 ta' Awissu 1943. L-unika sfortuna li sofra Għawdex kienet li minhabba l-bini ta' dan l-ajrudrom, it-torri storiku ta' Gourgion twaqqā' biex qatt ma reġa' nbena. Dan it-torri arjuż fil-kampanja Għawdexija kien inbena min-nobbli Giovanni Gourgion u tlesta fl-1690. Kien inawgurat mill-Granmastru Adrian De Wignacourt u kien fih bjar ta' l-ilma, galleriji u diversi skrizzjonijiet bil-Latin. It-twaqqigh tat-torri nbeda fis-16 ta' Ġunju 1943 u fi ftit jiem gārfuh għal kollox. Xi ġebel li baqa' minnu jinsab illum merfuġh fil-Mużew ta' l-Arkeoloġija fiċ-Ċittadella.

Is-suldati Amerikani f'Għawdex qegħdin jiddiskutu l-“Operation Husky” u f'akkampament tagħhom fl-inħawi ta' l-ajrudrom, Għawdex, Lulju 1943.

Meta x-xogħol fil-bini ta' l-ajrudrom intemm, mill-ewwel ittiehdu l-prekawzjonijiet biex iħarsuh bil-kanuni. Fost il-miżuri ta' difiża kien hemm erba' batteriji Ingliżi mifruxa f'erba' postijiet. Kien hemm ukoll għadd ta' kanuni kontra l-ajruplani. Minn dawn kien hemm erbgħa li kienu: (a) fi Ġnien is-Sultan, limiti Ta' Sannat, (b) f'Ta' Ċenċ, (c) iehor viċin il-Qala, u (d) x-Xagħra. Il-batterija tax-Xagħra kienet hdejn ir-Razzett tal-Qasam fuq is-sies li jħares fuq iċ-ċimiterju tar-rahal. Il-kanun kien f'hofra ta' barriera tat-torba wara l-hitan tas-sejjeħ. Il-maxingan kienet fuq ir-razzett u s-suldati kienu jorqdu f'tined taht il-harrub u għalhekk mohbija mill-ajruplani. Fis-sighat bikrin tas-26 ta' Lulju 1943, is-suldati Amerikani tal-536th C.A.Bn. A.A. fetħu n-nar kontra l-ajruplani ta' l-għadu. Din kienet l-unika darba li Għawdex għamel difiża kontra l-ajruplani ta' l-għadu. L-ajrudrom sar huġġieġa ta' sparar kontra l-għadu li lahaq ħarab.

Il-bini ta' l-ajrudrom qanqal thassib fost xi Għawdxin. Dan ġara għax beżgħu li l-preżenza tiegħu se twassal għal għadd ta' attacki min-naħa ta' l-għadu. Għall-grazzja ta' Alla dan ma ġarax. Izda l-bini ta' l-ajrudrom qanqal hafna moviment f'Għawdex u kurżità fost l-Għawdxin, li qatt qabel ma kienu raw xogħol bħal dan isir b'ritmu daqshekk mghaġġel u b'makkinarju li bħalu qatt ma raw.

Sa mill-bidu ta' Awissu 1943, wara li l-avvanzata alleata fi Sqallija kienet diġà qabdet ritmu favorevoli, il-htieġa ta' l-ajrudrom temporanju f'Għawdex naqset tant li wara l-5 ta' Awissu l-ajrudrom safa abbandunat. Is-suldati Amerikani li kienu stazzjonati f'Għawdex ġew l-għada trasferiti f'Malta. Il-kuntrattur bil-haddiema tiegħu baqgħu jahdmu sakemm il-mitjar tnaddaf minn kollox. Wara, dawk l-għelieqi li fuqhom kien inbena l-ajrudrom ingħataw lura flimkien ma' kumpens lis-sidien tar-raba'. Biss it-torri storiku ta' Gourgion li kien twaqqa' biex jagħmel il-wisa' baqa' ma nbeniex. Skond ittra mibgħuta lil John Bezzina fis-16 ta' Frar 1959, Sir Keith Park minn New Zealand wieġeb li biex l-ajrudrom seta' jinbena, huwa kien ġab l-approvazzjoni ta' l-Isqof ta' Għawdex, Mons. Mikiel Gonzi.